

Академик ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ
Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд, Србија
Е-адреса: nprv@sbb.rs

ПИСМО ПАТРИЈАРХА РАЈАЧИЋА МИНИСТРУ ПРЕДСЕДНИКУ АУСТРИЈЕ ГРОФУ РЕХБЕРГУ

САЖЕТАК: У рукописној заоставштини Виктора Новака, која се чува у Архиву САНУ у Београду, аутор овог рада пронашао је на немачком написану копију писма патријарха Јосифа Рајачића од 31. октобра 1860. Оригинал тога писма Рајачић је послао аустријском министру председник грофу Рехбергу. Рајачићево писмо, које је досад науци било непознато, представља анализу положаја Срба у Војводству Србија и Тамишки Банат у којем су се они нашли после проглашења *Окџобарске дилеме*, када се Беч припремао да укине Војводство и да његову територију преда Мађарима. Незадовољан таквим политичким исходом Рајачић је бираним речима, али оштро у образложењима, износио чињенице којима је осуђивао званичну политику Аустрије. Наглашавао је да ће укидањем Војводства Срби бити кажњени за верност Двору, династији Хабзбурга и Аустрији, а Мађари награђени за неверство и издајство. Тражио је да владар сазове српски сабор на којем би Срби изложили своје жеље и своја виђења политичке ситуације у Монархији. Писмо намењено грофу Рехбергу из патријаршијске канцеларије достављено је ђаковачком бискупу Ј. Ј. Штросмајеру с очигледном намером да у том политичком тренутку Срби и Хрвати наступе заједнички и у договору. Анализом догађаја и расположивих података аутор је показао да је сарадња између патријарха и бискупа трајала кратко. Објаснио је због чега и због кога она није успела.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: министар Рехберг, патријарх Рајачић, бискуп Штросмајер, Срем, Благовештенски сабор, Виктор Новак

Писмо патријарха Рајачића од 31. октобра 1860. налази се у Архиву САНУ у Београду у фонду који је заведен под бројем 14.474, у којем се чува архивска грађа академика Виктора Новака. На самом крају патријарховог писма црним мастилом је дописао: „Prijeпис u diecezalnem arhivu u Đakovu. Taj je priepis poslao Strossmayeru sam patrijarh s natpisom: Pretstavka njeg. Svetosti Patrijarha na ministra Rechberga.” Неко је графитном оловком на овом тексту интервенисао и изменио садржај, написавши да је текст преписа патријар-

ховог писма „poslan Strossmayeru iz patrijarške [sic!] kancelarije s napomenom [...]” Мислимо да нема посебног значаја то ко је Штросмајеру доставио патријархово писмо намењено Рехбергу: да ли је то учинио сâм патријарх или неко из његове канцеларије. И у једном и у другом случају то је урађено по његовој жељи, а, по свему судећи, и после њиховог међусобног договора.

Тешко је наћи прави одговор како се то писмо, написано готицом, у оригиналном препису који је настао у патријарховој канцеларији, нашло у заоставштини Виктора Новака. Добро је познато да је Новак намеравао да напише посебну монографију о Штросмајеру, да је то требало да буде једна од три књиге, које би чиниле: *Велико време* (Magnum tempus), *Велики свештеник* (Magnum sacerdos) и *Велики злочин* (Magnum crimen). За другу књигу те трилогије Новак је годинама, на све стране, у земљи и иностранству, сакупљао грађу која се данас налази у Архиву САНУ. У њој је, како је већ речено, и патријархово писмо намењено грофу Рехбергу, које до данас није било познато, јер Новак је успео да напише прву и трећу, али не и другу књигу, о Штросмајеру, у којој би свакако искористио и Рајачићево писмо.¹

Патријархово писмо је својим садржајем значајно и заслужује научну пажњу. Оно осветљава време у којем су се нашли Срби у Угарској после слома апсолутизма Александра Баха. Њиме је Рајачић на уверљив начин описао сву тежину положаја Срба у којем су се нашли после пораза Монархије у рату са Италијом и Француском, када је Беч био принуђен да одустане од дотадашње апсолутистичке и централистичке политике, да новим начином државног преуређења потражи споразум са Мађарима и при томе им учини значајне уступке на рачун и на штету Срба. Ту муку српског народа, када им је било јасно да ће их Беч издати, и да ће за љубав Мађара укинути Војводство Србију и Тамишки Банат и њен знатан део предати Мађарима, патријарх је, пун незадовољства и горчине, које није прикривао, поверио писму које је послао грофу Рехбергу. Патријарх није пропустио да обавести министра да су Срби веома узнемирени, незадовољни и уплашени што их цар, династија и Аустрија препуштају Мађарима, највећим непријатељима Срба, што не цене њихове бројне заслуге и жртве које су током историје, у многим случајевима, посебно у време Револуције 1848/49, пале у одбрану династије Хабзбург и царевине. У одбрани српских националних интереса Рајачић се ослањао на историјске чињенице, јер другог ослонаца и није имао. Својим образложењима, начином на који је заступао српске националне и верске интересе Рајачић је био уверљив, и достојанствен али и критичан због незахвалности и вероломства Беча, који је својом политиком одлучио да казни Србе због верности а награди Мађаре због издајства. Он је у том тренутку учинио све што је могао да учини. Отворено је исказао неповерење у мисију комесара генераллајтнанта Александра Пуљија. Знао је да ће се сви комесарови саговорници, Мађари, Немци, Румуни, па и неки Словени, као што су Буњевци, изјаснити за укидање Војводства Србија и Тамишки Банат и за њено припајање Угарској. Стога је тражио да цар дозволи сазивање српског

¹ Занимљиво је да се у Рехберговој рукописној заоставштини која се чува у Државном архиву Беча (Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, P. A. I, Nachlass Rechberg, Karton 526) и коју сам имао прилике да прегледам, не налази оригинално Рајачићево писмо.

сабора, који је једини позван да, у име Срба, обзнани своје мишљење о питању будућег државноправног статуса Војводине. Рајачићев захтев цар је уважио. Својим ручним писмом од 21. фебруара (5. марта) 1861, достављеним државном министру Шмерлингу, дозволио је одржавање сабора.²

Посебну пажњу Рајачићево писмо заслужује зато што се нашло у поседу бискупа Штросмајера. Без обзира на то да ли је бискупу писмо доставио сâм патријарх или неко из његове канцеларије, оно је доспело код њега одлуком патријарха. Не треба сумњати у то да је патријарх одлучио да га достави бискупу не само због тога да би га обавестио о тешком положају у којем су се нашли Срби после проглашења *Окѿобарске гѿиломе*, већ и зато да посредством Штросмајера Хрвати и Срби у тешкој политичкој ситуацији иступе заједнички и у договору.

Само једанаест дана после писма које је патријарх Рајачић послао Рехбергу, бискуп Штросмајер је 10. новембра 1860. на исту адресу послао једну веома опширну промеморију, која се највећим делом односила на положај Хрватске у којем се она нашла после проглашења *Окѿобарске гѿиломе*. Штросмајер је с грофом Рехбергом био у добрим односима. Веровао је у његове добре намере и поуздавао се у његов немали утицај на цара и целокупну политику Аустрије. Стога му је често и опширно писао са жељом да га поближе упозна с приликама и проблемима с којима се суочавају Хрвати и Јужни Словени, а све у намери да га својим доказима, својом речитошћу, логиком и образложеним чињеницама придобије за политику коју је кристално јасно изградио већ на самом почетку уставног живота Монархије, а које су, што је сасвим разумљиво, у првом реду и искључиво одговарале интересима хрватског народа и јединствене хрватске државе.

У промеморији од 10. новембра Штросмајер је знатну пажњу посветио и Србима у Угарској. О томе је написао: „[...] Мени нису довољно познати државноправни односи Срба према мађарској круни и мађарској држави да бих могао пуноважно да изричем суд о томе. Међутим, изгледа несумњиво да су Словени од искона поседовали Банат и Бачку као и велики део јужне Мађарске. У борбама против Турака који су изабрали баш Беч за полазну тачку својих војних операција против Мађарске и Аустрије, показали су се Словени као најратоборнији и најиздржљивији у одбрани тог изванредно важног дела земље. Отуда се десило да је, кад су Банат и Бачка честим ратним пустошењима остали без становника, ратнички српски народ из крајева с оне стране позван од аустријско–мађарске стране, да би на овој страни начинио јаку брану против надирања Турака. Најважнији придолзак с оне стране био је 1688. године под војводом Ђурђем Бранковићем, коме се две године касније прикључио пећки патријарх Арсеније Чарнојевић. Ако се брижљивије провере обећања и привилегије које је цар Леополд дао Србима, онда изгледа да се Србима гарантовала њихова територија, њихова одвојена национална управа, њихов војвода и патријарх под мађарском круном. Ова обећања и привилегије не само да се под владавином мађарског државног

² Јован Ђорђевић, *Радња Благовешћенској сабора народа србској у Сремским Карловцима 1861*, Нови Сад 1861, 248–249.

права никад нису обистинили, него су се Мађари показали према Србима исто тако ужасним и неумољивим као Турци. Године 1848. и 1849. су познате. Тада се српска нација решила да ступи у ближи државноправни однос са по пореклу сродним Хрватима. Њихова Скупштина и хрватски Земаљски сабор донели су сличне одлуке, које је Његово Величанство у извесној мери признало и санкционисало. У нади да ће српско Војводство постати стварност и да ће ступити у ближи савез са Хрватском, Хрвати су Војводини предали Срем. Уместо Војводине у првобитном смислу Срба и Хрвата настала је једна сасвим друкчија Војводина и Тамишки Банат, за коју је свако паметан знао да је неспособна да опстане.³ После последњих највиших одлука од те Војводине се заиста одустало, али при том је, због узимања у обзир државноправних теорија које су само Мађарима одговарале, учињена она грешка да се није водило рачуна о томе да се Србима пружи прилика да на лојалан начин положе пред ноге Његовог Величанства своје жеље у односу на то, јер је јасно да су недовољни налози, који се тог тичу, дати фелдмаршал-лајтнанту фон Менсдорфу и да они неће умирити Србе. По мом немеродавном мишљењу, било би не само за Аустрију него свакако и за Мађарску много боље, много корисније, да се Србима дала пуна прилика на њиховој националној скупштини да се овако или онако изјасне. Да су се изјаснили за ближи савез са Мађарима, био би тај нови, или ако хоћете обновљени савез више добровољан а тиме и искренији и срдачнији, док предстојећи савез прети да постане наметнут, он ће дакле раније или касније претити влади а чак и Мађарима великим неприликама. Али да су се Срби изјаснили за ближи савез са Хрватском, онда би се то допустило у самом по себи разумљивом интересу како Аустрије а поготову Мађарске, јер у том случају би се сви, и Хрвати и Срби, заједно ставили под заштиту мађарске круне и Мађари би у нама имали добре и поуздане савезнике, док се, како сам горе навео, ствари могу само тако развити да у обе стране добију непоуздане пријатеље, ако не и отворене непријатеље. Али у сваком случају нама Хрватима још није јасно нећемо ли по новом стању ствари претрпети губитака једног дела своје територије и тако нанова бити ослабљени. Једно од тога би отуда, по моме мишљењу, требало да се догоди, или би Србима морала бити предложена прилика да се на потпуно слободан начин изјасне о својој будућој судбини, са изгледом да се њихово изјашњење уважи. То сматрам правичним и више одговарајућим за једну племениту прилику која би хтела да заувек избегне све збрке и невоље година 1848. и 1849, и повољнијим и за саме по себи разумљиве мађарске интересе. Или се пак мисли да Срби немају право, на основу државноправних погледа који су допрли до власти, да слободно

³ Када је 18. новембра 1849. године царским патентом било проглашено Војводство Србија и Тамишки Банат, Хрвати су одлуком били веома незадовољни, у првом реду зато што је тим актом Срем постао саставни део Војводства. Због таквог односа Хрвата према Срему и Штросмајер је имао неповољан суд о Војводству Србије и Тамишком Банату. Међутим, кнез Феликс Шварценберг, који је у време доношења одлуке о оснивању Војводства Србија и Тамишки Банат био министар-председник Аустрије, пошао је од чињенице да је становништво Срема огромном већином српско и да предео који у свом саставу не би имао Срем не би се могао назвати Српском војводином (В. Крстић, *Срби у Угарској 1790–1918*, Нови Сад 2013, 243).

располажу својим прикључивањем, онда би се морало јасно казати да се Срем мора вратити под банску јурисдикцију, пошто је од ње био одвојен само под претпоставком чије је испуњење правно неприхватљиво [...].²⁴

Судећи по садржају овог дела Штросмајерове промеморије нема никакве сумње да су његови ставови о политичком и државноправном положају у којем су се нашли Срби у Војводству у потпуном складу са оценама и настојањима патријарха Рајачића. И Штросмајер, као и Рајачић, није био спреман да се сагласи с резултатима мисије фелдмаршал-лајтнанта Менсдорфа. Оно што је најважније, бискуп је својом промеморијом подржао молбу патријарха да цар дозволи сазивање српског сабора на којем би се они „на потпуно слободан начин изјаснили о својој будућој судбини, са изгледом да се њихово изјашњење уважи.” Кад све ово имамо у виду, јасно је да су се патријарх и бискуп споразумели да у том политичком тренутку наступе договорно. Због тог договора препис патријарховог писма од 31. октобра 1860, које је он написао грофу Рехбергу, доспело је у руке бискупа и налазило се у дијецезалном архиву Ђакова.

Овим чињеницама и сазнањима није окончана складно започета сарадња између патријарха и бискупа. Штросмајер је 21. децембра 1860. грофу Рехбергу послао нову опширну промеморију. Мање простора него у претходној промеморији посветио је Србима и Војводини. Учинио је то у оном делу промеморије у којем је највише пажње поклонио Војној граници и њеном војно-стратешком и политичком значају за Хрватску и за Аустрију. О томе је написао: „[...] Само још две три речи што се тиче Војне границе: ако се баци поглед на карту Троједног Краљевства, види се да је њен положај од Јадранског мора до ушћа Саве у Дунав одличан у погледу стратегије. На несрећу, тај положај може бити опасно компромитован неповољним решењем српског питања. Искрено речено, ја видим само две алтернативе које могу решити то питање. Или ће се Војводина одлучити у строжем смислу речи за тешњу веза са Хрватском и онда се за стратегијски положај Хрватске не треба плашити, или ће се пак положај у великој мери погоршати. Онда ми ни у ком случају не можемо дозволити да нам се одузме Срем са Петроварадинском региментом и са Петроварадинском тврђавом, и да она временом можда буде предата у непријатељске руке. То је животно питање за Хрватску, да Петроварадинска тврђава, која с једне стране влада Бачком и Банатом, али с друге стране чини кључну тачку за Славонију и Хрватску, остане у хрватским рукама. Петроварадинска тврђава са Петроварадинском региментом спада у битну допуну стратешког положаја Хрватске. Идеју да Војводина у ужем смислу може да постоји као самостална корпорација, сматрам незрелом и неизводљивом [...].”²⁵

Само шест дана после ове Штросмајерове промеморије царским решењем од 27. децембра 1860. укинута је Војводство Србија и Тамишки Банат. Банат и Бачка припојени су Угарској а Срем је додељен Хрватској. Таква одлука, иако неуставна, била је у складу са Штросмајеровим настојањима, и

⁴ V. Krestić, „Konceptije Josipa Jurja Štrosmajera o istočnom pitanju”, *Istraživanja*, knj. V, Novi Sad 1976, 406–407.

⁵ *Истѹо*, 418.

настојањима знатног дела Хрвата. За разлику од Срба, који су због укидања Војводства били огорчени, Хрвати су тим чином, посебно добијањем Срема, били одушевљени.⁶ Како је Штросмајер сматрао да би постојање Војводине „као самосталне корпорације” било „незрело и неизводљиво”, складни политички односи између њега и патријарха морали су бити поремећени. Још више они су поремећени после доношења одлука Благовештенског сабора, којим је захтевано оснивање Војводине коју би чинили Срем, Банат, Бачка и Војна граница. Чим је сазнао да ће српски сабор затражити поновно успостављање Војводине, Штросмајер је 3. априла 1861. написао Метелу Ожеговићу: „У најновије доба пође сплеткарима за руком и српски елеменат прот нама [Хрватима – *В. К.*] разјарити. Из Карловаца ми се јавља, да су Срби нечувеном дрзовитошћу одлучили реституисање Војводине скупа са Сријемом, па савез са Маџарима, нипошто с Хрватима [...].”⁷

Штросмајер је међу Хрватима имао огромну подршку у оспоравању права Србима да у састав Војводине укључе и Срем. Његови следбеници су на Хрватском сабору држаном 1861. знатном већином били против одлука Благовештенског сабора. Ту су они изразили неслагање и с одлуком сабора да у саставу Војводине буде Војна граница која се налазила у Банату, Бачкој и Срему. Сматрали су да је неприхватљив и српски захтев о укидању Војне границе. Тврдили су да је то питање у искључивој надлежности владара и да се не може решити без сагласности општег сабора свих Срба из Угарске, Хрватске, Славоније и Далмације. Нису били сагласни ни са захтевом сабора да ћирилица буде званично писмо Војводине „како у унутрашњој служби, тако и у одношењу са вишим властима и обратно.”⁸ Одлуке Благовештенског сабора биле су неприхватљиве и за хрватског канцелара Ивана Мажуранића. Приликом расправа Министарског савета у Бечу, које је одржано 3. новембра 1862, кад је на дневном реду било питање одлука Благовештенског сабора, Мажуранић је био против њих. Само мањи број заступника Хрватског сабора, којима је припадао и велики жупан Загребачке жупаније Иван Кукуљевић, био је спреман да прихвати одлуке Благовештенског сабора.⁹

Несагласност бискупа Штросмајера и патријарха Рајачића око припадности Срема, статуса Војне границе и њеног укидања, употребе ћирилице, назива језика, непризнавања политичке индивидуалности Срба у Хрватској и читавог низа других питања, које је произвела хрватска политика ослоњена на државно и историјско право, помутила је односе између двојице првосвештеника. После краткотрајног приближавања, до којег је дошло међу њима октобра 1860. године, које досад науци није било познато, они су се нашли на супротним странама, онако како се то десило и у целини са Србима и Хрватима.

⁶ В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848–1914*, Београд 1991, 62.

⁷ В. Крестић, *Срби у Угарској*, 271.

⁸ В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској*, 62–63.

⁹ *Ист*о, 61.

ПАТРИЈАРХ ЈОСИФ РАЈАЧИЋ ГРОФУ РЕХБЕРГУ

Карловци, 31. октобра 1860.

Ваша Ексцеленцијо!

Док је Ручно писмо Његовог апостолског величанства цара које ми је упућено 27. прошлог месеца¹⁰ пробудило најрадоснија осећања у срцима српског народа и док смо се предавали најслађим надама да ће се после дванаестогодишњег мучног периода најзад остварити речи Његовог апостолског величанства од 15. децембра 1848,¹¹ претворила се та радост објављивањем високог указа у *Wiener Zeitung*-у 20. прошлог месеца у дубоку тугу. Наиме, по свему што је у том високом указу о Српској Војводини речено, може се закључити да је аутономија Српске Војводине као круновине укинута.¹² Већ сама чињеница да је недавно постављени гувернер Српског војводства опозван¹³ и на његово место ступио царски комесар,¹⁴ не пружа добре изгледе за даљи опстанак Српског Војводства и Тамишког Баната као круновине. По начину, на који је царском комесару у високом Ручном писму које је упућено Вашој ексцеленцији прописано да ће „пошто се саслушају истакнуте личности свих народности и вероисповести, Његовом величанству бити поднесен извештај и предлог о уређењу које ће бити задовољавајуће за све стране”, може се са сигурношћу већ унапред закључити да ни извештај ни предлог царског комесара неће бити повољни за даљи опстанак Српског Војводства и Тамишког Баната као круновине. Најжалоснија искуства година 1848. и 1849. поучила су нас, да у оним тешким временима Румуни Војводства

¹⁰ Царско ручно писмо од 15(27). септембра видети код: Јован Ђорђевић, *Раѓња Благословљеној сабора народа српској у Сремским Карловцима 1861*, Нови Сад 1861, 231–232. Тим писмом цар је дозволио да се одржи седница синода на којој ће се расправљати о „општим стварима” које се тичу српске цркве.

¹¹ Реч је о царском патенту од 3(15). децембра 1848, којим је цар подарио митрополиту Рајачићу достојанство патријарха а генерала Стефана Шупљикаца прогласио за војводу народа српског (Ј. Ђорђевић, п. д., 228–229).

¹² Лист *Позорник*, тј. *Позорник Војводсџива Србије*, који је излазио током 1849. године, покренут је иницијативом патријарха Рајачића. Он га је финансирао и у сваком погледу стајао је иза њега, а овај је у свему заступао патријархове ставове и политичке погледе. Лист, а то значи и сам патријарх, није крио своје незадовољство када је обзнањен Мартовски устав, зато што Војводина њиме није била проглашена за круновину. Када је 6(18). новембра 1849. објављен царски патент о оснивању области, а не круновине Војводства Србија и Тамишки Банат, то није било у складу са захтевима *Позорника Војводсџива Србије*, зато што су и лист, патријарх Рајачић и Срби из Угарске захтевали да Војводина буде основана на привилегијалном праву и на темељу заслуга које су Срби стекли у одбрани династије и јединства Аустрије, не само у ратним збивањима 1848/49, него и у ранијој прошлости. Занимљиво је да се патријарх, који је добро знао да Војводина није била круновина, у писму Рехбергу на четири места позива на круновину. Очигледно је ту реч о некој његовој дипломатској игри а не о незнању и заблуди да је Војводина заиста била круновина (О *Позорнику*, тј. о *Позорнику Војводсџива Србије* видети: В. Крестић, *Историја српске шџивамје у Угарској 1791–1914*, Нови Сад 1980, 81–87).

¹³ Реч је о гувернеру Карл Виго де Сен-Кантену.

¹⁴ За царског комесара именован је царским ручним писмом 8(20). октобра 1860. фелд-маршаллајтант гроф Александар Менсдорф Пуљи.

и Тамишког Баната нису били ни равнодушни ни непријатељи ствари династије; да су сви Мађари, заједно с Кошутом и другим побуњеницима према Србима, верним узвишеној династији вршили сва могућа варварства, клали невину децу, одрасле мучили данима и на крају, десетинама убијали, плачкали наше градове и села, спаљивали их до последње просјачке колибе. Пустошили су наше цркве, чинили ствари које ни Турци нису никада радили, и, ако морам да кажем, на олтарима остављали измет. Копали су гробове и вадили покојнике, бацали их псима и свињама. Да су се Немци и Мађари у Банату надметали с Мађарима у тим грозотама опште је познато, нарочито Немци у Вршцу и Белој Цркви. Да Буњевци и други словенски становници Војводине симпатишу с побуњеницима историјска је истина. Први су и након успостављеног мира чак порицали своје словенско порекло и уписивали се као прави Мађари. Високо племство свих народности и вероисповести, с врло малобројним изузецима, ако и није било потпуно непријатељско, било је ипак равнодушно према узвишеној династији. То важи за све вероисповести у Војводини и Темишварском Банату. Срби су били једини, који су водили онај ужасни рат против мађарских побуњеника, за узвишену династију и своју народност, поднели неописиве жртве и претрпели невиђене штете.

Кад сада царски комесар буде питао најистакнутије личности мађарске, немачке и словенске (не и српске) народности, да ли да Српско Војводство и Тамишки Банат остану засебна круновина, или треба да буду поново уједињени с Мађарском, биће сви за ово последње. За то мишљење биће и мађарско-немачко племство, римокатоличка и унијатска црква, аугсбуршко, калвинистичко и јерменско духовништво, као и становништво тих народности и вероисповести, угледни припадници чиновништва, учених људи и грађанства. Румуни се неће сагласити са уједињењем са Угарском, али неће желети ни да остану уједињени са Србима. Ако гласови буду избројани, а не одмерени, то јест ако старе и најновије жртве и заслуге Срба за узвишену династију и целокупну монархију од стране Његовог величанства и од људи који имају част да буду на врху његове власти, не буду достојно уважени, биће Војводина по том начину бројања гласова које је царски комесар наложио, бачена у ватру и Срби ће бити приморани, да и сами запевају *Requiem aeternum*, онако како су то недавно учинили и Мађари у Пешти.

Царске привилегије, патенти, ручна писма биће *ipso facto* поцепани, а Срби, који су увек, а нарочито година 1848. и 49. били храбри, верни, и били спремни да за узвишену династију поднесу сваку жртву, ти Срби ће бити препуштени на милост и немилост свом највећем непријатељу, непријатељу који је 1848. на својој скупштини донео декрет о нашем истребљењу, предати у вечно ропство; неће моћи да користе свој језик, сачувају своју народност, своју свету веру, своје обичаје и своја предања, и одбити да постану Мађари!!!

Верујем да Срби нису заслужили ту тужну судбину, ово одбацивање као лимунове коре. Више верујем, да су они својом неописивом, јасно као дан доказаном верношћу, приврженошћу и храбрим пожртвовањем за узвишени престо Његовог Величанства заслужили једно сасвим другачије поступање.

Још увек се назире дим на рушевинама њихових разорених градова, села, цркава и манастира, још увек верују да виде како се њихови драги, невини очеви, браћа и деца на мађарским вешалима повијају под сваким ветром,

још увек крваре њихове дубоко нанете ране, мајке и жене сањају своје синове и мужеве, изгубљене на бојним пољима и њихове сузе још нису пресушиле. Њима се прети мирним подвргавањем под власт оних који су пре неколико година наредили њихово истребљење! То би значило заиста исмејавати се с најбољим људским осећањима.

Једна, морам то рећи, несрећна политика, је при стварању Српског Војводства додала и речи „и Тамишки Банат”, без било каквог историјског и разумног политички оправданог основа, а чиме је само посејано семе нејединства и суревњивости између Срба и Румуна и подстакнуто честољубље међу неколицином малобројних Румуна. Изузев једног или два батаљона који су одмарширали у Италију после избијања револуције, Румуни иначе нису ништа више учинили за узвишену Династију, што би оправдало успостављање *Ducate Romanilor* (румунског војводе) у Банату. Да се то није догодило, верујем да би се велика већина Румуна изјаснила за поновно уједињење са Угарском или неком другом круновином.

Што се тиче Срба, уверен сам да је међу њима мали број оних, који не сматрају да ће Његово величанство, наш преузвишени цар и велики војвода,¹⁵ који је Војводини удахнуо живот, њу у животу и оставити, да је неће напустити ни на који начин. Даље, Срби још увек чврсто верују, да је царска реч, која им је посредством моје недостојне личности дата 15. децембра 1848. истинита и света,¹⁶ да Његово величанство своју Војводину није изградило на песку, него на стени; да ће на крају и свог војводу, изабраног, па потврђеног и своју народну, њиховим потребама одговарајућу унутрашњу организацију и управу, добијену из руку њиховог обожаваног цара и великог војводе, и сачувати.

Неће их добити из милости једног народа који наше истребљење није само декретирао, него је почео делимично и да га спроводи, не под вођством неког високообразованог и одгојеног племића, чиновника и члана Сабора (Мориц фон Перцел),¹⁷ о чему рушевине наших градова, села и манастира које још постоје белодано сведоче.

По мом покорном мишљењу представници свих народности и вероисповести нису компетентни да одлучују о судбини Војводине и њихово мишљење о томе да ли Војводина треба да буде уједињена са Угарском или не треба, не може бити меродавно. Гласови Срба који живе у Војводини [треба о томе да одлучују]. Њихови су преци учествовали у рату за угарску круну између тадашњег цара Његовог Величанства Фердинанда I против Јована Запоље на страни овог првог и помогли узвишеној аустријској надвојводској кући да ту круну задобије. Потом су помогли надвојводској кући Аустрије да угуши побуне под Стефаном [Иштваном] Бочкаијем, Габриелом [Габором] Бетленом, Георгом [Ђерђом] I и Георгом [Ђерђом] II Ракоцијем и да Угарску,

¹⁵ Титула великог војводе Војводства Србија и Тамишки Банат је изостављена из царског наслова у Октобарској дипломи, која је објављена 20. октобра 1860. Како уз то у њој није уопште било речи о Србима, Срби су наслућивали да ће Војводина бити укинута и припојена Угарској.

¹⁶ Видети напомену бр. 2.

¹⁷ Мађарски генерал (1811–1899), који се посебно истакао у време Револуције 1848/49. у војним операцијама против Срба.

наиме југоисточне области очисти од Турака, чијег се пророка стег 157 година вијорио на будимским зидинама.

Мужевно су учествовали у борбама, а награда за њихову проливену крв, верност и храброст била је насељавање пустиње од Драве све до источних Карпата, нова станишта и своју нову отаџбину добили су царском милшошћу. Њихови унуци и прауници морали су недавно да се боре за одржање хабзбуршког трона и династије, које су револуционарни Мађари на сабору 1847/48, и бечки демагози снажно потресли. Своју крв, свој иметак, једном речи све своје су заложили.

Један је једини глас, који је у Војводини и Темишварском Банату и тамо припадајућој Граници: Петроварадинској, Немачко-банатској и Српско-банатској регименти и Тителском батаљону, где је српско становништво у већини, које је година 48. и 49. у Војводини највише крварило за трон и глас Великог војводе, у овом животном питању компетентан и меродаван. Дакле, једна српска народна скупштина из наведених области и граничарских ди-стриката са својим великим војводом може на горње питање дати одговор и правоваљано одлучивати. Ниједна друга народност, ниједна друга веро-исповест, па ни они у Угарској, у Славонији, Хрватској и Далмацији и било где другде живећи Срби немају право да о томе дају свој глас.

Ако би се та српска народна скупштина определила за анектирање Угарској, може она то учинити само под одређеним условима и гаранцијама, који су неопходни за њену народност, за њену веру, за њено научно, морално, техничко и механичко образовање и васпитање.

То су погледи српског народа, настали делом већ раније, а делом после обнародовања узвишене дипломе од 20. октобра српском народу. Држим за своју строгу дужност да их представим високој влади, следствено дакле и на знање Његовом величанству, нашем узвишеном господару и цару, уз молбу истоме да буду правично удостојени највише пажње.¹⁸

У осталом etc.

Карловци, 31. октобра 1860.

најпокорнији слуга

Јосиф, патријарх

¹⁸ Захвалност за превод овог писма са немачког дугујем колегиници професорки др Љубомирки Кркљуш.

ПРИЛОГ

Patrijar Jovij Rajević großen Reichsbergr.

Karlovi, 31. Oct. 1860.

Eure Excellenz!

Während das a. h. an mich am 27. u. 28. d. Mts. erlassene Handschreiben S. apost. lict. des Kaisers die freudigsten Gefühle in den Herzen der serbischen Nation erweckte und während man sich den süßesten Hoffnungen hingab, dass nach einer zwölfjährigen qualvollen Zeitperiode endlich das a. h. kaiserliche Wort vom 15. Dec. 1848 zur Wahrheit werden wird, ist diese Freude der serbischen Nation durch die in der "Wiener Zeitung" veröffentlichten a. h. Erlässe vom 20. d. Mts. in die tiefste Trauer verwandelt worden. Denn nach Allen, was in diesen a. h. Erlässen über die verbotene ~~die~~ Voivodina gesagt wird, ist zu schließen, dass die Autonomie der serbischen Voivodina als Kronland aufgegeben wird. Schon das Factum, dass der jüngst bestellte Gouverneur der serbischen Voivodenschaft abberufen und an seine Stelle

ein kais. Kommissär getreten ist, ist
 kein gutes Prognostikon für den ferneren
 Bestand der serbischen Vojvodenschaft und
 des Temecher Banats als Kronland.
 Aus der Art und Weise, welche dem kais.
 Kommissär in dem an E. Ex. erlassenen
 a. l. Handschreiben vorgegeschrieben ist,
 "der nach Anhörung der hervorragenden
 Persönlichkeiten aller Nationalitäten
 und Konfessionen S. Mt. den Bericht je
 cher zu erstatten und den Vorschlag
 einer allseitig befriedigenden Regelung
 zu unterbreiten haben wird", kann
 man im voraus mit Gewissheit schlies-
 sen, dass der Bericht und der Vorschlag
 des kais. Kommissärs nicht zu Gunsten
 des Fortbestandes der serbischen
 Vojvodenschaft und des Temecher Banats
 als Kronland ausfallen werde. Denn
 die traurigste Erfahrung der Jahre 1848
 und 49 hat uns gelehrt, dass in jener
 schweren Zeit die Rumänen der Vojvod-
 schaft und des Temecher Banats entwe-
 der gleichgültig oder feindlich für die
 Sache der a. l. Dynastie waren; dass
 die Magyaren insgesamt, wie Kosakth
 und andere Rebellen gezücht waren, das
 ist, dass sie gegen die der a. l. Dynastie
 treuen haben alle mögliche Part.

bosai verübten, unschuldige Kinder schlah-
 teten, Erwachsene Tage lang martorteten
 und sie zuletzt kettenweise aufhängten,
 unsere Städte und Dörfer plünderten,
 und bis auf die letzte Bettlershütte
 mit Feuer verheerten; unsere Kirchen
 verübten, auf ihren Altären, was
 die Türken nie taten, wenn ich es
sich venia sagen muss, ihre Viehische
 Mordwürft verrichteten, die Gräber auf-
 wühlten und die Toten hinaus und den
 Händen und Schweinen vorwarfen; das
 die Deutschen in Rußland in diesen Schan-
 deligkeiten mit den Magyaren weiter-
 farten, ist allbekannt, besonders die
 Warschener und Weiskirchner Deut-
 schen; dass die Burjevacer und andere
 slavische Bewohner der Wojwodina mit
 den Rebellen sympathisierten, ist eine
 historische Wahrheit; ja die erstere
 verleugneten nach dem hergestellten
 Frieden sogar ihre slavische Abkunft
 und konstituierten sich als echte Ma-
 gyaren; dass der hohe Adel aller Ma-
 gyalitäten und Konfessionen mit sehr
 wenigen Ausnahmen, wenn nicht durch-
 aus feindlich, so doch für die a. l. Dynastie
 die gleichgültig war. Dasselbe gilt von
 allen Konfessionen in der Wojwodina

und dem Temescher Banate. Die Vorben allein waren es, die jenen furchtbaren Krieg für die a. h. Dynastie und ihre Nationalität gegen die magyarischen Rebellen führten, unsägliche Opfer brachten und unsägliche Schäden erlitten.

Wenn nun der kais. Kommissar die hervorragendsten Persönlichkeiten magyarischer, deutscher oder slavischer (nicht serbischer) Nationalität fragen wird, ob die serbische Vojvodenschaft und das Temescher Banat ein Kronland für sich bleiben, oder mit Ungarn wieder vereinigt werden soll, so werden Alle für das letztere ihre Meinung abgeben. Eben so wird der magarisch-deutsche Adel, die röm. Katholische, die unierte, die angsburger, die kalvinische und die armenische Geistlichkeit und andere diesen Nationalitäten und Konfessionen Angehörige aus dem Beamten, Soldaten und Bürgerstande hervorragenden Persönlichkeiten stimmen. Die Rumänen werden nicht für die Vereinigung mit Ungarn stimmen, aber auch nicht mit den Serben vereinigt bleiben wollen.

Wenn nun die Stimmen geteilt und nicht gewogen werden, das heißt,

Wenn die alten und neuesten Opfer und
 Verdienste der Serben für die a. h. Dynas-
 tie und die Gesamtmonarchie von 18
 Mt. und den Männern Sie an der Spitze
 der a. h. dessen Regierung die Ehre ha-
 ben zu stehen, nicht gebührend gewür-
 digt werden, so ist nach diesem Modus
 der Stimmenammlung, wie er dem
 Kais. Kommissär aufgetragen ist, die
 Vojvodina ohne Rettung in Brannen zu
 fallen und die Serben werden genötigt
 sein, selbst "Requiem aeternam", so
 wie neulich schon die Magyaren in
 Pest getan, zu singen; die Kais. Privile-
 gien, Patente, Handschriften werden
ipso facto zerrissen, und die Serben
 die immer und besonders in den Jahren
 1848 und 49 treuen, tapferen und keine
 Opfer für die a. h. Dynastie scheuenden
 Serben werden ihren größten Feinden,
 welche im Jahre 1848 landtäglich unsere
 Ausrottung dekretiert, den Feinden
 des Thrones und der Dynastie, welche
 sie im Jahre 1849 entthront haben,
 auf Gnade und Ungnade geopfert und in
 die ewige Sklaverei übergeben, wenn
 sie sich ihrer Sprache, ihrer a. h. eil.
 Religion, ihrer Nationalität, ihre Sitten,
 Gebräuche und historischen Erinnerungen
 nicht begeben und nicht Magyaren sein.

wollen!!!

Ich glaube, dass die Serben dieses häu-
rige Schicksal, dieses Wegwerfen, wie ei-
ne Fitzmannschale nicht verdient haben.
Vielmehr glaube ich, dass sie wegen
ihres unbestreitbaren, sonnenklar
bewiesenen Treue, Anhänglichkeit
und wegen mütiger Aufopferung für
den a. l. Thron ~~des~~ S. Mt. eine ganz
andere Behandlung verdient haben.
Noch immer scheinen die Trümmer
ihres durch die Magyaren zerstörter
Städte, Dörfer, Kirchen und Klöster
zu rauchen, noch immer glauben sie
ihre lieben unschuldigen Väter, Brü-
der und Söhne auf den magyarischen
Galgen von allen Winden geblüht
zu sehen, noch immer bläuen ihre
tiefgeschlagenen Wunden, noch immer
sind die Thronen der Mütter und Jatti-
nen, die ihre Söhne und Männer
auf den Schlachtfeldern verloren nicht
getrocknet und man mütet ihnen
die friedliche Unterwerfung unter
diejenigen zu, welche ihre Ausrottung
vor einigen Jahren demverherten!
Dies hiesse wirklich allen bessern
menschlichen Gefühlen Hohn sprechen.
Eine, ich müßte es sagen, unglückseli-
ge Politik, hat bei der Vereinigung

Das serbische Vojvodenschaft, die Worte
 „und das Banat“ ohne allen
 historischen und vor der vernünftigen
 Kritik gültigen politischen Grund hinten
 gefügt und dadurch nichts als den
 Samen der Uneinigkeit und Eifersucht
 zwischen die Serben und Rumänen
 gestreut und den Erfolg bei einigen
 wenigen Rumänen, die außer einem
 oder zwei Bataillons, welche nach Italien
 vor dem Ausbruche der Revolution
 maršiert waren, gar nichts für die
 Dynastie getan haben, aufgestachelt
 hat, um Quäle Rumänen (Hartog
 der Rumänen) im Banate zu werden.
 Wenn dies nicht geschehen wäre, so
 glaube ich, dass eine große Ma-
 jorität der Rumänen wieder für
 die Vereinigung mit Ungarn oder
 mit einem anderen Koalitions-
 lande aussprechen möchte.

Was die Serben anbelangt, so halte ich
 mich überzeugt, dass es wenige unter ihnen
 gibt, die nicht dafür halten, dass S^r Mt.
 unser a. g. Kaiser und Grossvater, allerhöchste
 welcher die Vojvodina im Leben gerufen,
 sie auch am Leben erhalten und sie auf
 keine Weise preisgeben werde. Ferner hal-
 ten sie noch immer fest daran, dass die

Kais. mittelst meiner Unwürdigkeit unter
 15. Dez. 1848 ihnen a. g. gegebene Wort wahr
 und heilig ist, dass Sie lt. ihre Voprodina
 nicht auf Sand, sondern auf Felsen gebaut
 haben; dass sie endlich auch schon
 ihren Voprodin nach ihrer Wahl und a. g.
 Bestätigung, ihre nationale, ihre Be-
 dürfnisse entsprechende innere Organi-
 sation und Verwaltung aus der Hand ihres
 angebeteten Kaisers und Grossvoprodin
 nicht aber aus Gnade einer Nation er-
 halten werden, welche unsere Vertil-
 gung nicht nur decretiert, sondern auch
 wirklich unter Anführung nicht eines
 hochgebildeten wohlwogenen Edelmannes
 Beamten und Landtagsgliedes (Moriz von
 Pascal) zum Teil angeführt hat, wie
 die noch immer vorhandene Ruinen
 unserer Städte, Dörfer und Klöster son-
 nenklar bezeugen.

Nach meinem gehorsamen Erachten
 sind die angehörenden Persönlichkeiten
 aller Nationalitäten und Konfessionen
 nicht kompetent über das Schicksal
 der Voprodina zu entscheiden und ihre
 Stimme kann nicht massgebend sein,
 ob sie mit Ungarn oder mit einem
 anderen Kronlande vereinigt werden
 soll oder nicht. Die Stimmen der ins

der Wojwodina lebenden Serben, deren Vor-
 fahren im Kriege S. Mt. weidant Kaiser
 Ferdinand I gegen Johann Zepola um die
 Krone Ungarns zur Seite des Erstereu
 gestanden sind, und den Besitz dieser
 Krone dem a. d. Erbkaiser Reich zu
 sichern geholfen, für Unterdrückung der
 Rebellionen unter Stefan Bocskay, Gabriel
 Bethlen, Georg I und Georg II Rakoczy
 und für Säuberung Ungarns, nament-
 lich der südöstlichen Provinzen von
 den Türken, deren Prophetenfigur 157
 Jahre auf dem Zinne Ofens geflattert,
 mannhaft mitgewirkt und zum Lohn
 ihrer blutigen Hütte Treue und Tapfer-
 keit diese Wüsten von Gran bis an die
 östlichen Karpaten zu ihren Wohnsitzen
 und zu ihrem neuen Vaterlande von
 der Kais. Gerechtigkeit angewiesen er-
 halten haben, und deren Anteil und
 Verdienst nützlich für die Erhaltung
 und Befestigung des Habsburgischen
 Thrones und der Dynastie, welche die
 revolutionären Magyarer auf dem Land-
 tage 1848/9 und die Wiener Demagogen
 Hof erschütterten, ihr Blut, ihr Hab und
 Gut mit einem Worte ihr Alles einsetzten
 die Stimme, sage ich, der in der Wojwodina
 und dem Temescher Banate und in der da-
 zu gehörigen Grenze: Peterwardeiner,

deutschbanater, serbischbanater Regimenten
 und des Titler Bataillons, wo die serbische
 Bevölkerung vorherrschend ist, welche in
 den Jahren 48 und 49 am meisten für
 den Thron in der Voivodina geblüht ha-
 ben und die Stimme ihres ritterlichen
 Grossvojvoden ist einzig und allein in
 dieser Lebensfrage kompetent und maß-
 gebend. Also eine serbische Nationalver-
 sammlung aus den obbenannten Gebie-
 ten und Grenzdistrikten mit ihrem
 Grossvojvoden kann obige Frage beantwor-
 ten und rechtsgiltig entscheiden. Keine
 andere Nationalität keine andere
 Konfession, ja nicht einmal Sie in
 Ungarn, in Slavonien, Kroatien und Dal-
 matien oder sonstwo wohnenden Sei-
 ben haben hierin zu stimmen ein
 Recht.

Esetzt diese serbische Nationalver-
 sammlung entscheide sich für die
 Annahmerung an Ungarn, so wird sie
 dieses nur unter gewissen Bedingun-
 gen und Garantien, welche für ihre
 Nationalität, für ihre Religion, für
 ihre wissenschaftliche, moralische,
 technische und mechanische Bildung und
 Erziehung notwendig sind, thun können.
 Dies sind Ansichten teils lange vor
 teils nach der Publikation des a. l. Diploms
 vom 20. Dices bei der serbischen Nation

Handgegeben haben. Ich halte es für mei-
ne strenge Pflicht, selbe für Kenntniss
der hohen Regierung, folglich auch für
a. l. Kenntniss S. M. I., insofern a. g. Herrn
und Kaisers, a. u. zu bringen und zu bitten
dieselben der gerechten a. l. Berücksich-
tigung zu würdigen.

In übrigen etc.

Karlowitz den 31. Oktober 1860

gehorsamster Diener

Joseph, Patriarch.

Prijepit u diocet. arhiepiskopu u biskupu,

Taj je prijepit posle Štrossmayera 12

na patrijarha ^{kanclarije napomenom} u vatikanu. Predstavka
Njaj. Svetoj Patrijarha na ministru Reč-
berga.

1) Naj je cas Franjo bioj. Sublime oblaso organizo-
vanje (vojvodine, autonomne)

Academician VASILIJE Đ. KRESTIĆ
Serbian Academy of Sciences and Arts
Kneza Mihaila 35, Belgrade, Serbia
E-mail: nnpv@sbb.rs

LETTER OF PATRIARCH RAJAČIĆ TO MINISTER PRESIDENT OF AUSTRIA COUNT REHBERG

SUMMARY: In the manuscript legacy of Viktor Novak, which is kept in the SASA Archive in Belgrade, the author found a German copy of the letter of Patriarch Josif Rajačić dated October 31, 1860. Rajačić sent the original letter to the Austrian Minister President Count Rehberg. Rajačić's letter, which until now was unknown to science, presents an analysis of the position of the Serbs in the Voivodeship of Serbia and the Tamiš Banat in which they found themselves after the proclamation of the *October Diploma*, when Vienna was preparing to abolish the Voivodeship and hand over its territory to the Hungarians. Unsatisfied with such a political outcome, Rajačić presented the facts with which he condemned Austria's official policy, using chosen words, but harsh explanations. He emphasized that by abolishing the Voivodeship, the Serbs would be punished for their loyalty to the Court, the Habsburg dynasty and Austria, and the Hungarians would be rewarded for their infidelity and treachery. He demanded that the ruler convene a Serbian parliament where the Serbs would present their wishes and their views on the political situation in the Monarchy. The letter addressed to Count Rehberg from the patriarchal office was delivered to the Bishop of Đakovica, J. J. to Stros-mayer with the obvious intention that at that political moment the Serbs and the Croats would act jointly and in agreement. By analyzing the events and the available data, the author demonstrated that the cooperation between the patriarch and the bishop was brief. Among them, as well as among Serbs and Croats as a whole, there was a misunderstanding for many reasons, due to the affiliation of Srem, the question of the status of the Military Border and its abolition, non-acceptance of the decisions of the Serbian Annunciation Assembly, non-recognition of the political distinctiveness of Serbs in Croatia, the name of the official language, the use of Cyrillic alphabet and a number of other issues. The author also explained how Rajačić's letter, which was delivered to Stros-mayer and was in the diocesan archive in Đakovo, was found in the writings of academician Viktor Novak and his archives, which are kept in the SASA Archive in Belgrade.

KEY WORDS: Minister Rehberg, Patriarch Rajačić, Bishop Stros-mayer, Srem, Annun-ciation Council, Viktor Novak